

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ АР КРИМ

В сучасних умовах розвитку економіки підприємство для досягнення високого рівня конкурентоспроможності повинно дбати не тільки про власні економічні цілі, але й робити значний внесок в розвиток регіону та суспільства в цілому. З точки зору системного підходу, підприємство впливає на зовнішнє середовище і на основі поставлених цілей досягає соціально-економічного ефекту.

Поняття ефекту може розглядатися з різних позицій – залежно від обраного критерію оцінки стану елементів досліджуваного об'єкта. В якості такого критерія може бути прийнятий результат впливу на конкретні об'єкти процесів різної природи. Курортна спрямованість Криму обумовлює необхідність дослідити, яку роль відіграє діяльність підприємств санаторно-курортного комплексу для регіону: його економіки, населення, екології і культури.

Особливістю в організації діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу є використання специфічних ресурсів – природно-лікувальних. На думку С.В. Трохимчука, основними показниками соціально-економічного ефекту від використання природних лікувальних ресурсів є: економічний ефект оздоровлення одного рекреанта; ефект від освоєння природних лікувальних ресурсів рекреаційного району; ефект від курортного використання 1м³ різних видів лікувальних ресурсів; загальне скорочення тимчасової непрацездатності протягом року після оздоровлення одного рекреанта; чисельність умовно вивільнених працівників за рахунок зниження втрат робочого часу протягом року після оздоровлення в санаторіях; економія коштів на оплату аркушів тимчасової непрацездатності рекреантів протягом року після санаторно-курортного лікування [1, с. 80]. У даному випадку вчений намагається виразити економічний ефект від рекреаційного впливу.

Зазначимо, що крім прямого економічного ефекту існують непрямі економічні й соціальні ефекти. Економічний ефект характеризується досягненням економічних позитивних й негативних результатів діяльності (прибуток, заощадження ресурсів, збиток і т.д.) Непрямий економічний ефект пов'язаний з підвищенням рентабельності супутніх з рекреацією галузей (торгівлі, громадського харчування, транспорту й т.д.), а також з додатковими податковими надходженнями в місцеві й державні бюджети. Якщо економічний ефект можна виразити кількісно, то показники соціального напрямку виміряти досить складно.

Розробляючи систему показників ефекту від використання природно-курортних ресурсів, колектив вітчизняних вчених робить спробу обґрунтувати «необхідність подолання затратного характеру економічного механізму природокористування»: Курортне обслуговування, як підгалузь охорони здоров'я, належить до невиробничої сфери [2]. Тому корисний ефект від використання ПКР виражається через результати, а не витрати. Тут використання ПКР здійснюється через надання курортних послуг, які проявляються у вигляді корисних ефектів. Курортне обслуговування є замикаючою сферою споживання природно-курортних ресурсів, тобто ефект, створений на основі їх експлуатації, є рівночасно і кінцевим народногосподарським продуктом (втілюється в національному доході). Тому базовою величиною для визначення допустимого рівня витрат на "виробництво продукції" - оздоровлення людей - тут виступає народногосподарський ефект цього оздоровлення, що відображає їх суспільну корисність» [2, с. 22].

Оскільки соціальна мета курортного обслуговування – оздоровлення й лікування людей, в зв'язку з цим за основний критерій ефекту курортного оздоровлення необхідно приймати показник задоволеності споживача, що відображається в позитивному фізичному і психоемоційному стані. Народногосподарський ефект виявляється в тому, що беручи участь у відтворенні головної продуктивної сили - людини, рекреація виступає як один з факторів інтенсифікації суспільного виробництва. Ю.Н. Казакова й Б.С. Мовчан пропонують розглядати соціальний ефект від санаторно-курортних послуг, який характеризується зниженням випадків захворюваності, розраховуючи на умовну чисельність населення; збільшенням тривалості життя; зниженням травматизму, вимірюваного числом випадків на 1000 працюючих; та іншими показниками, що включають абсолютні й умовні величини фактичних і попереджених втрат від погіршення здоров'я [3, с. 97-98].

Крім соціальних проявів (зниження захворюваності, поліпшення психоемоційного стану), діяльність курорту може давати й інші суспільно-значимі ефекти. В регіональному аспекті санаторно-курортний комплекс сприяє нормалізації міграційних процесів: створенню нових робочих місць, закріпленню трудових

ресурсів в районах нового освоєння й т.д. Так, на підприємствах рекреаційної галузі за підсумками 2006/2007 рр. середньооблікова чисельність працюючих склала 39886 осіб [4, с. 102].

Побічним соціальним ефектом діяльності підприємств досліджуваної галузі є те, що вони не тільки забезпечують робочими місцями, але й, при ефективній системі управління персоналом, сприяють розвитку робітників. У 2007 році середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника закладів санаторно-курортного комплексу в порівнянні з попереднім роком підвищилась на 31,4% і склала 1079,88 грн. [4, с.42]. На кінець 2006 р. підвищили кваліфікацію 811 працівників санаторно-оздоровчих закладів, пройшли первинну підготовку та перепідготовку по спеціальності 249 осіб [4, с.44].

Туристи, що приїжджають для відпочинку та оздоровлення, чинять певний соціально-культурний вплив на місцеве оточення у результаті контактів з населенням. Однак не обов'язково вважати соціальним впливом будь-який безпосередній контакт туристів з місцевими жителями. Нові види комунікацій, транспорту та інфраструктури, пропоновані для розвитку туризму, а також нові засоби праці викликають соціальні зміни й без безпосереднього контакту. Величина прямого соціально-культурного впливу пов'язана з розвитком туризму й визначається розбіжністю у соціально-культурних пріоритетах гостей і місцевого населення, що втілюється в традиціях, релігії, способі життя, нормах поведінки та ін. [5, с. 92].

В процесі курортної діяльності неминує відбувається зміна навколишнього середовища. Вплив туризму на навколишнє середовище може бути прямим і непрямим, позитивним і негативним. В розвинутих країнах зазвичай туризм позитивно впливає на охорону й реставрацію історичних пам'яток, створення національних парків і заповідників, захист узбережжів морів, збереження лісів і т.д. Однак в Україні спостерігається недостатня робота в області захисту й збереження довкілля через відсутність необхідних фінансових ресурсів.

При оцінці впливу рекреації на екологію важливо, враховувати часом протилежні інтереси: адже те, що вважається позитивним з погляду курортного підприємства, може виявитися негативним для місцевих жителів чи інших галузей. Наприклад, розширення паркової зони може призвести до скорочення пасовищ для худоби й, як наслідок, спричинити спад виробництва харчових продуктів [5, с. 94].

Негативні впливи туризму на екологію АР Крим поки переважають позитивні. Зокрема, на території півострова спостерігається наявність великої кількості об'єктів незавершеного будівництва безпосередньо в зонах масової рекреації; внаслідок недостачі фінансів для проведення необхідних заходів руйнується частина прибережних територій і пляжів; недостатнім є державний контроль над раціональним використанням і охороною природних лікувальних ресурсів. До того ж в рекреаційній сфері вживається продукція багатьох інших галузей, що прямо не просувають туристський продукт, але вплив їх на навколишнє середовище варто враховувати.

Проявом соціально-економічного ефекту курортної діяльності є сам санаторно-курортний продукт, який має свої характеристики: кількість, якість, вартість, технології та ін. Отже, рекреаційна послуга є специфічним «товаром» зі споживчими властивостями; вона реалізує свою вартість у продукті, створеним працівником галузі.

Економічні результати розвитку курортно-рекреаційного обслуговування підрозділяються на прямі й супутні. Прямим економічним результатом є прибуток від реалізації послуг. Супутні економічні результати враховуються за межами санаторно-курортного підприємства, у матеріальному виробництві та інших галузях.

З огляду на значну частку витрат на товари й послуги в собівартості послуг санаторно-курортних установ, необхідно оцінити напрями фінансових потоків, що зв'язують санаторно-курортне підприємство й господарюючі суб'єкти інших галузей країни. Аналізуючи структуру витрат на оздоровчі послуги, відзначимо найбільш значимі статті витрат: матеріальні витрати - 42%, амортизація - 12%, витрати на оплату праці - 25% [6, с. 96]. При визначенні ступеня впливу санаторно-курортного комплексу на ті або інші галузі регіону в якості вихідних даних для аналізу можна використати калькуляцію собівартості санаторно-курортних послуг конкретної установи.

Говорячи про поняття ефективності розвитку курорту, необхідно враховувати не тільки прибуток і дохід, які одержить держава, але й витрати, які їх забезпечили. Основою оцінки ефективності є співвідношення результатів і витрат. Напрямами витрат можуть бути, наприклад, реконструкції пам'яток архітектури, фінансовані за рахунок державного бюджету, або пов'язані з комерційною діяльністю підприємств, що обслуговують відпочиваючих.

Для комплексної оцінки впливу потоків туристів на національну економіку розглянемо підхід, який описують вчені В.С. Боголюбов і В.П. Орловська [5]. Стосовно туризму, в тому числі оздоровчого, вони використовують такі поняття, як "видима" і "невидима" торгівля, "видимий" і "невидимий" експорт і імпорт.

Видима торгівля відноситься до експорту і імпорту матеріальної продукції такої, як товари й сировина. При цьому торгівельним балансом країни називається різниця між вартістю видимого експорту й вартістю видимого імпорту. Невидима торгівля має відношення до імпорту й експорту сфери послуг. Більша частина доходу від невидимого експорту туристських послуг надходить від іноземних туристів, що прибувають, а також від продажу їм квитків на транспорт і інші послуги в країні перебування. Невидимий імпорт країни становлять гроші, витрачені її громадянами під час закордонних поїздок, оплата ними транспортних видатків і інших послуг в іноземних країнах [5, с. 54-55].

Отже, туристи витрачають гроші в аеропортах, ресторанах, транспорті й у такий спосіб «проникають» в економіку країни перебування. Це проникнення можна досліджувати за допомогою оцінки прямого й непрямого проникаючого економічного впливу. Прямий вплив - це обсяг видатків туристів за винятком обсягу імпорту, необхідного для повного забезпечення товарами й послугами відпочиваючих. Підприємства, до яких безпосередньо надходять видатки, також мають потребу в купівлі товарів і послуг інших секторів місцевої економіки. Генерована економічна активність, що виникає таким чином, і є непрямим впливом.

Під час прямих і непрямих витрат у місцевого населення накопичується дохід у формі заробітної плати, за рахунок орендної плати й ін. Цей додатковий дохід місцеві жителі витрачають на покупку вітчизняних товарів і послуг, створюючи тим самим новий виток економічної активності.

Курортна діяльність, однак, може чинити й негативний вплив на економіку. Виробництво туристської продукції й послуг вимагає перекидання ресурсів з інших сфер економіки, де потреба в них також значна (наприклад, при переміщенні трудових ресурсів у рекреаційну сферу із сільських місцевостей відбувається скорочення працівників у виробництві сільськогосподарської продукції). У випадку Криму, де спостерігається значне безробіття у сільській місцевості, з метою залучення сільських жителів у туристичну діяльність, забезпечення їхньої самозайнятості й підвищення життєвого рівня затверджена Програма розвитку сільського й зеленого туризму в Автономній Республіці Крим на 2007-2010 рр.

Отже, суспільство щораз виявляється перед вибором: як ефективніше використовувати ту або іншу територію незалежно від її насиченості рекреаційними ресурсами; якій з форм господарського використання території варто віддати перевагу; які галузі найкраще доповнюють одна одну при використанні однієї й тієї ж території; яке сполучення галузей неприпустимо з погляду використання рекреаційних ресурсів, оскільки веде до значного скорочення економічного ефекту? Вибір на користь розвитку рекреаційного господарства кращий у тому випадку, якщо інші форми господарського використання даної території мають менший економічний ефект, або ж розвиток інших форм на даній території неможливий через непомірні або тривалі строки повернення капіталовкладень. В ситуації, коли шанси декількох галузей рівні, переваги часто визначаються на основі унікальності даної території з урахуванням соціального замовлення суспільства.

Література

1. Трохимчук С.В., Федунь О.В. Бальнеологічний комплекс Передкарпаття як провідна галузь спеціалізації// Регіональна економіка. – 1997.- №1.- С.75-83.
2. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери: Наукове видання.- Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 1999. - 78 с.
3. Казакова Ю.Н., Мовчан Б.С. Развитие социальной инфраструктуры экономических районов. АН: Дальневост. отд-ние. М.: Наука, 1991.- 141с.
4. Статистичний збірник «Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2006/2007 році».- Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2007.- 139 с.
5. Боголюбов В.С., Орловская В.П. Экономика туризма М.: Академия, 2005. - 192 с.
Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2006 рік. -Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2007.- 618 с